

Małgorzata Danielak-Chomać

Projekt „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju” – realizacja, badania i efekty

Przedmiotem niniejszego opracowania jest ukazanie założeń i celów oraz wstępne omówienie efektów działań i badań prowadzonych w toku realizacji projektu realizowanego przez Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach we współpracy z Fundacją Rozwoju Lubelszczyzny. Projekt „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju” jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Jest to projekt konkursowy Priorytet III „Wysoka jakość systemu oświaty”, Działanie 3.3. „Poprawa jakości kształcenia”, Poddziałanie 3.3.4. „Modernizacja treści kształcenia”. Umowa z Ministerstwem Edukacji Narodowej na realizację projektu została podpisana w listopadzie 2008 roku. Zakończenie planowane jest w z końcem sierpnia 2012 roku.

Główne założenia i cele realizowanego projektu

Rozwój cywilizacyjny i tempo zmian z nim związane wymaga takich modyfikacji systemu oświaty, aby edukacja stała się rzeczywistym narzędziem budowania społeczeństwa wiedzy. Niestety, aktualne rozwiązania wprowadzane kolejnymi reformami nie przyczyniają się do niwelowania różnicy w efektach kształcenia pomiędzy środowiskiem miejskim a środowiskami znajdującymi się na terenach o niskim stopniu zurbanizowania i uprzemysłowienia. Działania na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci pochodzących z takich terenów stały u podstaw decyzji Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Przyrodni-

czo-Humanistycznego o wystąpieniu z inicjatywą projektu „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju”. Realizacja projektu, który obejmuje cztery województwa, jest doskonałą okazją do przeprowadzenia badań naukowych mogących pomóc w odpowiedzi na pytania dotyczące przyczyn niepowodzeń i warunków osiągnięcia sukcesów edukacyjnych.

Zwiększające się tempo życia, implikowane rozwojem cywilizacyjnym, wymusza na współczesnym człowieku konieczność rozwijania kompetencji kluczowych przez całe życie. Kompetencje te, zgodnie z definicją zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 18 grudnia 2006 roku, stanowią połączenie wiedzy, umiejętności i postaw. Wymienia się tu osiem kompetencji¹, z których trzy – porozumiewanie się w języku obcym, kompetencje matematyczno-techniczno-przyrodnicze oraz świadomość i ekspresja kulturalna – stały się przedmiotem naszego szczególnego zainteresowania. Podniesienie poziomu tych kompetencji u uczniów V i VI klas szkół podstawowych znajdujących się na terenach szczególnie zaniedbanych kulturowo stało się głównym celem naszego projektu.

Pierwszym etapem jego realizacji było wybranie szkół plasujących się na stosunkowo niskich pozycjach w wynikach uzyskiwanych na sprawdzianie klas VI (lata 2007, 2008). Warunkiem do zakwalifikowania szkoły do uczestnictwa w projekcie były wyniki nieprzekraczające średniej krajowej (poniżej 4 staniny). Początkowo zakładaliśmy uczestnictwo w projekcie 45 szkół, ale

¹ Rada Europy sformułowała wykaz kompetencji niezbędnych przy budowaniu społeczeństwa wiedzy. Są to: 1) porozumiewanie się w języku ojczystym; 2) porozumiewanie się w językach obcych; 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne; 4) kompetencje informatyczne; 5) umiejętność uczenia się; 6) kompetencje społeczne i obywatelskie; 7) inicjatywność i przedsiębiorczość; 8) świadomość i ekspresja kulturalna. Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

w związku z koniecznością utrzymania wskaźnika 5400 uczestników i utrzymującym się niżej demograficznym skutkującym niską liczebnością uczniów szkół wiejskich zwiększyliśmy liczbę tych szkół do 56. Znajdują się one na terenach czterech województw: lubelskiego, warmińsko-mazurskiego, podlaskiego i mazowieckiego.

Projekt zakłada, iż w cyklu dwuletnim uczniowie klas V i VI uczestniczący w zajęciach pozalekcyjnych (5 godzin tygodniowo)² podniosą poziom swoich kompetencji w zakresie: świadomości i ekspresji kulturalnej (kk8), kompetencji językowych (kk2) i matematyczno-techniczno-przyrodniczych (kk3). Celem istotnym projektu jest stworzenie warunków do porównywania osiągnięć uczniów i grup uczniowskich na dużych imprezach (festiwale, olimpiady) regionalnych i ponadregionalnych. Oprócz podniesienia kompetencji na trzech wymienionych obszarach istotne jest doskonalenie działań kreatywnych uczniów w zakresie projektowania i prezentacji projektów, wykształcenie umiejętności przezwycięzania strachu i tremy, podniesienie poziomu wiedzy uczniów o innych regionach kraju. Zajęcia projektowe z założenia są zajęciami innymi niż typowe lekcje. Realizowane są metodami aktywizującymi ze szczególnym uwzględnieniem metody projektu, która zakłada stawianie uczniów w sytuacji problemowej i niejako wymusza współpracę w działaniach.

W związku z tym, że zajęcia realizowane są po lekcjach i uczestnictwo w nich jest całkowicie dobrowolne, nauczyciele są zobowiązani do prowadzenia ich w sposób gwarantujący wysoką frekwencję. Cykliczne szkolenia nauczycieli służą nie tylko doskonaleniu warsztatu metodycznego, ale stanowią także źródło inspiracji do wypracowania własnych autorskich projektów. Pierwsze szkolenie, przeprowadzone w listopadzie 2008 roku, skoncentrowane zostało na zapoznaniu nauczycieli z istotą działań projektowych i wypracowaniu szeregu propozycji projektów do wykorzystania w toku zajęć. Propozycje te zostały opracowane i przesłane do szkół z zaznaczeniem, iż korzystanie z nich nie jest obligatoryjne i każdy ma prawo do wypracowania własnych autorskich rozwiązań. Na pierwszym etapie realizacji projektu zdecydowana większość nauczycieli korzy-

stała z rozwiązań wypracowanych wspólnie, z biegiem czasu zauważyliśmy wzrost samodzielności nauczycieli i ich potrzebę wprowadzania nowych pomysłów. Wszystkie szkolenia są przez nauczycieli poddawane szczegółowej ocenie (poprzez kwestionariusze ankiet ewaluacyjnych). Wnioski z analiz tego badania służyły organizatorom przy doborze treści i metod dalszej pracy. Aktualnie jesteśmy po zakończeniu piątego ze szkoleń, które uzyskało w opinii nauczycieli noty najwyższe z dotychczasowych.

Wydatkowanie środków projektowych

Finansowanie działań realizowanych w trakcie projektu, oprócz wspomnianych szkoleń, obejmuje wynagrodzenie dla nauczycieli za prowadzenie zajęć pozalekcyjnych (aktualnie w projekcie zatrudnionych jest ponad 300 nauczycieli), materiały na zajęcia (na każdego ucznia przypada kwota na zakup materiałów w wysokości 50 zł na semestr), wycieczki (uczniowie każdej V klasy uczestniczą w dwóch wycieczkach – w sumie zrealizowano 318 wycieczek), imprezy wojewódzkie – festiwale i olimpiady wojewódzkie (cztery rocznie) oraz jedna impreza ponadregionalna – finał olimpiad i festiwali, co daje w sumie 5 olimpiad i 5 festiwali rocznie dla klas VI. Z kwoty dofinansowania projektu fundowane są także nagrody i upominki dla wszystkich uczestników imprez. Szkołom przysługuje także dofinansowanie dojazdu uczniów na zajęcia pozalekcyjne.

Zważywszy na fakt, iż w projekcie uczestniczą szkoły z terenów biednych i z tego powodu cierpiące na notoryczne niedofinansowanie, uczestnictwo w formach wsparcia gwarantowanych przez uczestnictwo w projekcie daje uczniom i nauczycielom wymierne korzyści. Nie jest to bez znaczenia dla wzmocnienia motywacji. Dla dzieci pochodzących często z biednych, w wielu przypadkach patologicznych rodzin, działania projektowe są często jedyną okazją do interesujących wyjazdów i kontaktu z kulturą wysoką. Szczególnym przedmiotem naszej troski było umożliwienie uczestnictwa dzieciom w spektaklach i koncertach w Teatrze Wielkim i Filharmonii Narodowej.

² Zajęcia pozalekcyjne realizowane są w wymiarze – 2 godziny tygodniowo kk8 (świadomość i ekspresja kulturalna); 2 godziny tygodniowo kk3 (kompetencje matematyczno-techniczno-przyrodnicze). Jedną z tych godzin realizowana jest przez dwóch nauczycieli – specjalistę od kk3 oraz nauczyciela języka obcego (kk2). Samodzielnie przez nauczyciela języka obcego prowadzona jest jedna godzina tygodniowo. Współpraca nauczycieli od kk2 i kk3 przy realizacji projektu ma zaowocować m.in. poznaniem przez uczniów terminologii technicznej w języku obcym. Uczestniczący w projekcie uczniowie najczęściej poznają język angielski, chociaż w kilku szkołach realizowane są także zajęcia z języka rosyjskiego i niemieckiego.

Z entuzjazmem spotkała się także stworzona w tym roku możliwość zwiedzenia Centrum Nauki Kopernik. Uczestnictwo w imprezach – olimpiadach i festiwalach – stanowi dla dzieci także wspaniałe doświadczenie. Okazuje się, iż czynnikiem mocno stymulującym nauczycieli i uczniów do działania jest rywalizacja. Zaobserwowaliśmy w drugiej edycji imprez wzrost poziomu spektakli teatralnych i prezentacji uczniowskich przedstawianych na olimpiadach i festiwalach.

Badania przeprowadzane w toku realizacji projektu

Wydatkowanie dużych środków z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki niesie za sobą konieczność osiągnięcia zakładanych wskaźników. Potężna dokumentacja gromadzona w trakcie realizacji projektu ma na celu m.in. potwierdzenie osiągnięcia stawianych celów. Podniesie poziomu kompetencji kluczowych uczniów jest niewątpliwie najważniejszym celem, ale istotne jest także osiągnięcie tzw. wartości dodanej, na którą składa się podniesienie kompetencji nauczycieli.

Dokumentowanie wszystkich zadań jest z jednej strony czasochłonne, wymaga dużego zaangażowania sił i środków, ale z drugiej jest także okazją do pozyskania cennego naukowego materiału badawczego, pozwalającego na zbadanie środowiska edukacyjnego wsi i małych miasteczek.

Działaniami poddawany cyklicznym ocenom są szkolenia (ankiety ewaluacyjne), festiwale projektów (materiał zdjęciowy i filmowy), olimpiady sprawdzające kompetencje matematyczno-techniczno-przyrodnicze uczniów (testy sprawdzające oraz dokumentacja, na którą składają się indywidualne oceny prezentacji poszczególnych uczniów), wreszcie – poprzez ankiety wypełniane przez uczestników mamy informacje o działaniach projektowych uzyskane od osób, do których wsparcie jest kierowane. Zajęcia pozalekcyjne są sukcesywnie monitorowane i oceniane (w każdej szkole 2 razy w semestrze), dzięki czemu pozyskujemy interesujący materiał w postaci protokołów z monitoringu o warunkach i jakości organizowanych zajęć pozalekcyjnych. Ponadto sami nauczyciele dokumentują efekty działań projektowych poprzez materiał zdjęciowy. Do tego celu ze środków projektu zostały zakupione aparaty cyfrowe. Na wielu stronach internetowych szkół biorących udział w projekcie możemy obserwo-

wać reportaże z ich działań, np. szkoła z Domanic w województwie mazowieckim upowszechnia działania projektowe, umieszczając w Internecie filmy rejestrujące twórczość dzieci, pracę nauczycieli i jej efekty³.

Materiałem służącym do oceny organizacji działań i celów realizowanych na zajęciach są ponadto scenariusze zajęć nadsyłane do biura projektu przez nauczycieli prowadzących zajęcia. Dzienniki oraz harmonogramy są materiałem dostarczającym nam informacji o frekwencji uczniów oraz o planowej realizacji zajęć. Mimo ogromu materiału badawczego wynikającego z konieczności dokumentowania wszystkich działań i ich efektów pracownicy Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach wychodzą poza ramy określone wnioskiem o dofinansowanie i szukają odpowiedzi na pytania mogące mieć znaczenie dla zwiększenia efektywności w procesie kształcenia nauczycieli. W 2010 roku zostały przeprowadzone badania ankietowe, których wyniki dały obraz kompetencji diagnostycznych nauczycieli oraz ich przygotowania do pracy w środowiskach zróżnicowanych kulturowo. Aktualnie opracowywane są badania dotyczące kompetencji komunikacyjnych i zainteresowań kulturalnych.

Badania kompetencji uczniów

Wzrost kompetencji uczniów oceniany jest w oparciu o analizę porównawczą testów na wejściu (wszyscy uczniowie zobowiązani są do wypełnienia kwestionariusza ankiety w pierwszym miesiącu rozpoczęcia pracy w projekcie, w klasie V) z testami na wyjściu (na wiosnę przed ukończeniem szkoły, w klasie VI). Testy zostały tak skonstruowane, aby można było ocenić kompetencje uczniów. Wyniki testów na wejściu są podstawą do wyłonienia osób biorących udział w olimpiadach, stanowią jej pierwszy etap.

Kwestionariusze ankiet, sporządzone we współpracy ze specjalistami zajmującymi się zawodowo pomiarem dydaktycznym, pozwoliły na uzyskanie wyników z pierwszego naboru. Osiągnięte wyniki pozwalają na pozytywną ocenę wzrostu kompetencji uczniów. Wyniki drugiego testu są w trakcie opracowywania, zaś o tym, czy projekt zakończy się pełnym sukcesem, dowiemy się w sierpniu 2012 roku, po ocenie poziomu kompetencji trzeciego, ostatniego naboru uczniów.

³ <http://photopeach.com/album/67tdq8>

Wypełnianie przez uczniów kwestionariuszy testów na wyjściu przebiega pod nadzorem osób zatrudnionych w projekcie w ramach działań monitorujących.

Badania poziomu zadowolenia uczniów z uczestnictwa w projekcie

Z analizy anonimowych ankiet przeprowadzonych w 2010 roku wśród około 1000 uczniów biorących udział w zajęciach pozalekcyjnych widać wyraźnie, w których szkołach nauczyciele potrafią stworzyć atmosferę sprzyjającą rozwijaniu zainteresowań, a w których powodują, że zajęcia są postrzegane jako nużące. Blisko 13% z przebadanej liczby uczniów twierdzi, iż z niechęcią bierze udział w zajęciach projektowych. Niektórzy sygnalizują zmęczenie, inni mówią o braku czasu na pomoc rodzicom w gospodarstwie. Pojawiają się sporadyczne opinie mówiące o braku zainteresowania zajęciami. Liczba niezadowolonych nie rozkłada się równomiernie w poszczególnych szkołach. W niektórych widzimy wielki zapał kadry pedagogicznej przekładający się na wyniki, co znajduje odbicie we frekwencji na zajęciach, efektach i bardzo pozytywnych opiniach uczniów (100% pozytywnych ocen zajęć), w innych (pojedyncze przypadki, ale jest to sygnał niepokojący) dzieci wyrażają niechęć do uczestniczenia w projekcie. Nawarstwiające się problemy mogą mieć swoje źródło w niedostatecznych kompetencjach nauczycieli. W tych nielicznych szkołach liczba niezadowolonych uczniów sięga czasami nawet do 50%.

Uczniowie wypełniający ankiety potrafili wskazać powody swojego pozytywnego bądź niechętnego stosunku do zajęć i sformułować pomysły na sposoby zlikwidowania problemów. Niereagowanie na naturalne potrzeby rozwojowe dzieci, brak umiejętności stymulowania ich sfery poznawczej poprzez wybranie łatwych rozwiązań w doborze treści i metod pracy, dyrektywny sposób pracy z grupą – to podstawowe błędy nauczycieli. Opinię tę potwierdzają nasze obserwacje ze szkoleń oraz wizyt monitorujących w szkołach.

Badania kompetencji nauczycieli

Mimo iż projekt nie zakłada podnoszenia kompetencji nauczycieli, wyniki badań ewaluacyjnych nauczycieli nie pozostawiają wątpliwości, iż wzrost

tych kompetencji jest istotną wartością dodaną projektu. Celowe wydało nam się pozyskanie informacji, na ile nauczyciele postrzegają swój udział w projekcie jako szansę na rozwój umiejętności zawodowych. Badania są w fazie opracowywania, jednak wstępnie można stwierdzić, iż zdecydowana większość nauczycieli uważa pracę w projekcie za trudną, aczkolwiek dającą ogromną satysfakcję i doskonalącą ich warsztat metodyczny.

Podjęte w 2010 roku badania, czy i w jakim zakresie nauczyciele (próba 120 osób) realizujący zadanie podnoszenia kompetencji kluczowych u uczniów stosują diagnozę pedagogiczną, stały u podstaw przekonania, iż położenie nacisku na zdiagnozowanie stanu wyjściowego (odpowiedź na pytanie – jaki jest poziom kompetencji uczniów?), następnie zdefiniowanie problemów (przyczyny niskich wyników corocznie uzyskiwanych ze sprawdzianu zewnętrznego) i określenie planu działań wydają się być płaszczyzną, na jakiej opierać się musi program zajęć pozalekcyjnych realizowanych aktualnie w 56 szkołach uczestniczących w projekcie.

W toku badań uzyskano odpowiedzi na pytania: czy nauczyciele posiadają wiedzę i umiejętności z zakresu diagnozy pedagogicznej i czy wykorzystują metodologię badań naukowych w swojej pracy. Innymi słowy – czy obszar badań diagnostycznych w pedagogice to terytorium, po którym nauczyciele poruszają się swobodnie, czy też napotyka tu na bariery uniemożliwiające im pełną skuteczność w pracy edukacyjno-wychowawczej.

Badania⁴ ujawniają niestety niepokojące braki w przygotowaniu nauczycieli do zawodu.

Podsumowanie

Analiza wyników określających poziom realizacji głównego celu projektu – podniesienia kompetencji uczniów w sytuacji widocznego wzrostu – nie powinna skutkować niedostrzeganiem problemów. Chociaż jako realizatorzy mamy wszelkie podstawy do oceny projektu jako przynoszącego duże korzyści i to nie tylko uczniom w nim uczestniczącym, jako nauczyciele akademicy zaangażowani w proces zmiany szukamy sposobów na zwiększenie efektywności oddziaływań pedagogicznych. Niewątpliwie jed-

⁴ Danielak-Chomać M. *Nauczyciele o diagnozie pedagogicznej. Próba diagnozy w kontekście projektu „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju”* [w:] Dobrowolska B. [red.] *Badawczy charakter pracy nauczyciela. Wybrane obszary teorii i szkolnej pragmatyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2011, s. 45-62.

nym z czynników, a nawet przyczyną wpływającą zasadniczo na podnoszenie kompetencji uczniów jest podnoszenie kompetencji nauczycieli. Jest ono niezbędne dla podniesienia jakości oświaty.

Z końcem roku szkolnego 2012 pojawi się publikacja, w której opracowane zostaną nasze doświadczenia oraz wnioski z badań.

Mamy nadzieję, iż rozwiązania, jakie wypracowaliśmy i wypracujemy podczas realizacji projektu „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju” wpłyną na podniesienie jakości praktyki szkolnej.

Bibliografia

1. Danielak-Chomać M. *Wyrównywanie szans w edukacji. Projekt „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju”* [w:] Roguska A., Danielak-Chomać M. [red.] *Współczesna Edukacja Kulturowa. Oblicza – Przemiany – Perspektywy*, Samorządowe Centrum Doradztwa i Doskonalenia Nauczycieli, Siedlce 2010.
2. Danielak-Chomać M., *Nauczyciele o diagnozie pedagogicznej. Próba diagnozy diagnozujących w kontekście projektu „Kompetencje kluczowe drogą twórczego rozwoju”* [w:] Dobrowolska B. [red.] *Badawczy charakter pracy nauczyciela. Wybrane obszary teorii i szkolnej pragmatyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2011.
3. Dobrowolska B. *Diagnozowanie pedagogiczne w środowisku klasy zróżnicowanej kulturowo. Aktualne problemy i dylematy a orientacja prospektywna – analiza badań* [w:] Dobrowolska B. [red.] *Badawczy charakter pracy nauczyciela. Wybrane obszary teorii i szkolnej pragmatyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2011.
4. Dolata R. *Szkoła – Segregacje – Nierówności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
5. Niemierko B. *Diagnostyka edukacyjna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

Autorka jest pracownikiem naukowym Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

*Pierwszego odkrycia badacz może dokonać sam,
lecz im bardziej świat staje się skomplikowany,
tym trudniej doprowadzić mu badania do końca
bez uciekania się do współpracy z innymi.*

Aleksander Fleming